

Ορθοδοξία και Κτιστή Δημιουργία Θεολογική Οικολογία και Οικολογική Θεολογία

- Από την «Οικοκτονία» στην κατά Θεόν Οικολογία υπό το πρίσμα της διδασκαλίας της εν Κρήτη Αγίας και Μεγάλης Συνόδου και του Μητροπολίτου Γέροντος Περγάμου Ιωάννου Ζηζιούλα
- Εορτή της Ινδίκτου (1^η Σεπτεμβρίου) και απαρχή του νέου Εκκλησιαστικού έτους. Ημέρα αφιερωμένη από το Οικουμενικό Πατριαρχείο στο φυσικό περιβάλλον

Κατά παράδοση αιώνων η 1^η Σεπτεμβρίου εκάστου έτους έχει ορισθεί υπό του πανσέπτου και τηλαυγούς Οικουμενικού Πατριαρχείου ως ημέρα της εορτής της Ινδίκτου, η οποία αποτελεί για την Ορθόδοξη Εκκλησία την απαρχή του νέου εκκλησιαστικού έτους, την λεγομένη εκκλησιαστική πρωτοχρονιά. Από δε του έτους 1989 η Αγία και Ιερά Σύνοδος του Οικουμενικού Πατριαρχείου έχει αφιερώσει την ημέρα αυτή στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, και στην από Θεού δημιουργηθείσα κτίση.

Οι πρώτες ανησυχίες και γόνιμες πρωτοβουλίες του Οικουμενικού Πατριαρχείου για το λεγόμενο «Οικολογικό Ζήτημα» εκδηλώθηκαν αρχικώς κατά την «Γ' Προσυνοδική Πανορθόδοξη Διάσκεψη» που πραγματοποιήθηκε κατά το έτος 1986 στη Γενεύη υπό την προεδρία του εκπροσώπου του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Στη συνέχεια ακολούθησαν διάφορα Διορθόδοξα Οικολογικά Συνέδρια στη Σόφια (1987), στην Πάτμο (1988) και στο Μινσκ (1988).

Σε σχετικό άρθρο του ο τότε Αρχιεπίσκοπος της Αγίας και Ιεράς Συνόδου του Οικουμενικού Πατριαρχείου (νυν Μητροπολίτης Προύσης) κ. Ελπιδοφόρος έγραφε: «Προάγγελος του πρωταγωνιστικού ρόλου του Οικουμενικού Πατριαρχείου στο ζήτημα αυτό είναι η χριστουγεννιάτικη Εγκύκλιος του Πατριάρχου Δημητρίου του έτους 1988».

Σε συνέχεια της Εγκυκλίου εκείνης ύστερα από πρόταση του Οικουμενικού Πατριάρχου Δημητρίου, η Αγία και Ιερά Σύνοδος του Οικουμενικού Πατριαρχείου αφιέρωσε την 1^η Σεπτεμβρίου εκάστου έτους (εορτή της Ινδίκτου) στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος (Συνοδική Απόφαση της 6^{ης} Ιουνίου 1989). Τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους ο αιδίμος Δημήτριος εξαπέλυσε και το πρώτο εγκύκλιο Μήνυμά του καθιερώνοντας τοιουτοτρόπως την λεγομένη «Οικολογική θεολογία» ή «Θεολογική Οικολογία», δηλαδή την Ορθόδοξη θεολογική προσέγγιση και θεώρηση του «οικολογικού ζητήματος», που έχει ως στόχο την αφύπνιση των συνειδήσεων για την προστασία όλης της κτιστής δημιουργίας, η οποία «στενάζει» λόγω του ακόρεστου και άπληστου σύγχρονου

ανθρώπου που διακρίνεται για τον άκρατο καταναλωτισμό και τον εγωιστικό ατομικό υλικό ευδαιμονισμό του.

Μεγαλύτερη και ουσιαστικότερη ώθηση και μάλιστα σε διεθνές επίπεδο του οικολογικού ζητήματος έδωσε ο νυν Παναγιώτατος Οικουμενικός Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαίος Α΄ (1991), ο οποίος συστηματικώς, καθ' έκαστον έτος, στην εορτή της Ινδίκτου εξαπολύει επικαιροποιημένο πάντοτε εγκύκλιο Μήνυμα με «Οικολογικό – θεολογικό» περιεχόμενο αποβλέποντας στην πνευματική εγρήγορση και αφύπνιση των λαών και των ηγετών της γης. Αναλόγου περιεχομένου είναι και το επίσημο κείμενο της Ινδίκτου, το οποίο καταγράφεται στον λεγόμενο «Κώδικα της Ινδίκτου» και υπογράφεται από τον Οικουμενικό Πατριάρχη και την Ιεραρχία του Θρόνου. Προς δε τον σκοπό τούτο σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν τα κατά τακτά χρονικά διαστήματα συγκαλούμενα θερινά διεθνή οικολογικά σεμινάρια και συνέδρια στην Ιερά Θεολογική Σχολή της Χάλκης, καθώς επίσης και τα λεγόμενα διεθνή «Εν πλω» συμπόσια, τα οποία αποτελούν αμφοτέρα έργο εμπνεύσεως και πρωτοβουλίας του Πατριάρχου Βαρθολομαίου.

Οι μέχρι τούδε ρηξικέλευθες και πρωτοποριακές διεθνείς, διορθόδοξες και διαχριστιανικές, πρωτοβουλίες του Πρωτοθρόνου Οικουμενικού Πατριαρχείου καταδεικνύουν με τον πλέον σαφή τρόπο ποιά οφείλει και μπορεί να είναι η συμβολή της Εκκλησίας και της χριστιανικής Θεολογίας στη σωτηρία της κτιστής δημιουργίας οδηγώντας τον σύγχρονο άνθρωπο σε «Οικολογική μετάνοια» και σε ένα γνήσιο «Οικολογικό ήθος», προκειμένου να επιτευχθεί η μετάβαση από την νοσηρή καταναλωτική «οικοκτονία» στην «Ορθόδοξη Οικολογία» ή «Οικολογική Θεολογία».

Στην σύγχρονη μεταμοντέρνα και μετανεωτερική εποχή, η συμβολή και ευθύνη της Εκκλησίας και της Χριστιανικής Θεολογίας, είναι καταλυτικής σημασίας για την αφύπνιση του σύγχρονου υλιστή ανθρώπου προκειμένου να απορρίψει το καταστροφικό και «οικοκτόνο αναπτυξιακό μοντέλο» του προτεσταντικού καπιταλισμού», ο οποίος βασίζεται στον νοσηρό και άκρατο υπερκαταναλωτισμό, και να ενστερνισθεί την ορθόδοξη Θεολογική Οικολογική πρόταση για να «ζήσει η κτίση», που εδράζεται στην βασική αρχή ότι ο άνθρωπος οφείλει να συνειδητοποιήσει και να είναι «καλός καγαθός διαχειριστής» της κτιστής δημιουργίας στο πλαίσιο της «Οικολογικής διαχειρίσεως» και «αιεφόρου αναπτύξεως», και όχι να λειτουργεί ως αδηφάγος καταναλωτικός ολετήρας και δυνάστης ιδιοκτήτης της πλάσης.

Η Αγία και Μεγάλη εν Κρήτη Σύνοδος της Ορθοδοξίας στο επικυρωθέν ομοφώνως κείμενο υπό τον τίτλο: «Η Αποστολή της Ορθοδόξου Εκκλησίας εις τον Σύγχρονον Κόσμον», το οποίο φέρει ανεξίτηλα την σφραγίδα της «Οικολογικής Θεολογίας» ή «Θεολογικής Οικολογίας» του Μητροπολίτου Γέροντος Περγάμου κ. Ιωάννου (Ακαδημαϊκού), επισημαίνει το όχι και τόσο αυτονόητο για τον σύγχρονο υπερκαταναλωτή και άπληστα υλιστή άνθρωπο, καθώς και την ευθύνη της ορθοδόξου Εκκλησίας για το ραγδαία και επικίνδυνα εξελισσόμενο φαινόμενο της Οικολογικής κρίσεως, αναφέροντας ότι: «Η Οι-

κολογική κρίσις, η οποία συνδέεται προς τας κλιματολογικάς αλλαγάς και την υπερθέρμανσιν του πλανήτη, καθιστά επιτακτικόν το χρέος της Εκκλησίας όπως συμβάλη, δια των εις την διάθεσιν αυτής πνευματικών μέσων, εις την προστασίαν της δημιουργίας του Θεού εκ των συνεπειών της ανθρωπίνης απληστίας. Η απληστία διά την ικανοποίησιν των υλικών αναγκών οδηγεί εις την πνευματικήν πτώχευσιν του ανθρώπου και εις την καταστροφήν του περιβάλλοντος. Δεν πρέπει να λησμονήται ότι ο φυσικός πλούτος της γης δεν είναι περιουσία του ανθρώπου, αλλά του Δημιουργού: «Του Κυρίου η γη και το πλήρωμα αυτής, η οικουμένη και πάντες οι κατοικούντες εν αυτή» (ψαλμ. κγ', 1). Ούτως, η Ορθόδοξος Εκκλησία τονίζει την προστασίαν της δημιουργίας του Θεού διά της καλλιεργείας της ευθύνης του ανθρώπου έναντι του θεοσδότη περιβάλλοντος και διά της προβολής των αρετών της ολιγαρκείας και της εγκρατείας. Οφείλομεν να ενθυμώμεθα ότι όχι μόνον αι σημεριναί, αλλά και αι μελλοντικάί γενεαί έχουν το δικαίωμα επί των φυσικών αγαθών, τα οποία μας εχάρισεν ο Δημιουργός».

Η Αγία και Μεγάλη Σύνοδος της Ορθοδόξου Εκκλησίας θέτει τον «δάκτυλον επί τον τύπον των ήλων» και αρθρώνει λόγω αφυπνίσεως και ευθύνης, τον οποίο απευθύνει προς πάντας, ήτοι στο χριστεπώνυμο πλήρωμα, τους ισχυρούς της γης και τους διεθνείς Οργανισμούς. Η προ σχεδόν τριάντα ετών και δυστυχώς μέχρι και σήμερα άποψη ορισμένων δήθεν «πεφωτισμένων εκκλησιαστικών κύκλων» ότι η Ορθόδοξη Εκκλησία δεν θα πρέπει να ασχολείται με τα ζητήματα της Οικολογίας, είναι παντελώς αντορθόδοξη κακοδοξία, η οποία απορρίπτει την κτιστή δημιουργία ως κάτι άχρηστο και περιττό, καίτοι δημιουργήθηκε «λίαν καλώς» από τον Θεό δημιουργό και πλάστη.

Στο προμνημονευθέν εγκεκριμένο επίσημο κείμενο της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου προσδιορίζονται τα αίτια της οικολογικής κρίσεως και γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στην ευθύνη του ανθρώπου για τη διαφύλαξη της κτιστής δημιουργίας, η οποία δέχεται τις καταστροφικές συνέπειες της «ανθρωπίνης πτώσεως». Οι Πατέρες της εν Κρήτη Μεγάλης Συνόδου υπογραμμίζουν emphaticώς ότι: «Ο πόθος της συνεχούς αυξήσεως της ευημερίας και η άμετρος κατανάλωσις αναποφεύκτως οδηγούν εις την δυσανάλογον χρήσιν και την εξάντλησιν των φυσικών πόρων. Η δημιουργηθείσα υπό του Θεού κτίσις, η οποία εδόθη εις τον άνθρωπον «εργάζεσθαι και φυλάττειν» αυτήν (πρβλ. Γεν. β', 15), υφίσταται τας συνεπείας της αμαρτίας του ανθρώπου: «Τη γαρ ματαιότητι η κτίσις υπετάγη, ουχ εκούσα, αλλά διά τον υποτάξαντα, επ' ελπίδι ότι και αυτή η κτίσις ελευθερωθήσεται από της δουλείας της φθοράς εις την ελευθερίαν της δόξης των τέκνων του Θεού. Οίδομεν γαρ ότι πάσα η κτίσις συστενάζει και συνωδίνει άχρι του νυν» (Ρωμ. ή, 20-22).

Η ως άνω περιεκτική θεολογική επισήμανση της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου, η οποία επισημαίνει την ευθύνη και το ρόλο του ανθρώπου για την εν Χριστώ σωτηρία της κτιστής δημιουργίας προκειμένου να υπερβεί την οντολογία της φθοράς της, ερμηνεύεται αγιοπατερικώς από τον Μητροπολίτη Γέροντα Περγάμου κ. Ιωάννη, ο οποίος χαρακτηρίζει τον άνθρωπο «μεσίτη» και «Ιερέα της δημιουργίας», και επικαλούμενος την θεολογική διδασκαλία του Αγίου Μαξίμου του Ομολογητού γράφει χαρακτηριστικά: «Ο κό-

σμος είναι δημιουργία του Θεού... ο κόσμος προέκυψε ως αποτέλεσμα της αγάπης του Θεού, ο οποίος θέλησε να υπάρχει και κάτι έξω από τον εαυτό του. Μεταξύ του Θεού και του κόσμου, υπάρχει χάσμα οντολογικό. Η φύση του Θεού και η φύση του κόσμου είναι ριζικά διάφορες. Η θεοποίηση του κόσμου είναι συνεπώς αδιανόητη. Το οντολογικό αυτό χάσμα, μεταξύ Θεού και κόσμου, θα κατεδίκαζε τον κόσμο στον αφανισμό, εάν αυτός στηριζόταν αποκλειστικά στις δυνάμεις του. Αλλά ο Θεός ήθελε να μην αφανισθεί ο κόσμος. Δεν ήθελε να αφανισθεί ο κόσμος. Ήθελε να έχει κατά την έκφραση του Αγίου Μαξίμου, «όχι απλώς το είναι, αλλά και το αεί είναι». Αλλά αφού η ιδιότητα του «αεί είναι», δηλαδή της αθανασίας, ανήκει μόνο στον Θεό, ο οποίος δεν έχει όπως ο κόσμος αρχή και δεν υπόκειται στον χρόνο, δεν υπάρχει άλλος τρόπος να αποκτήσει αθανασία το κτιστό, παρά μόνο εάν ενωνόταν με τον Άκτιστο Θεό...». Ο ίδιος σε άλλο σημείο της Θεολογικά εμπεριστατωμένης μελέτης του επισημαίνει με ιδιαίτερη έμφαση: «Το φυσικό περιβάλλον είναι προορισμένο από το Θεό να ανυψωθεί κι αυτό μαζί με τον άνθρωπο, σε κοινωνία με τον ίδιο τον Θεό. Ο Θεός δεν θέλει την σωτηρία μόνο του ανθρώπου, αλλά και όλης της κτίσεως. Αυτός ο ύψιστος και θείος προορισμός του υλικού κόσμου, θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί μόνο αν ο άνθρωπος έδινε ελεύθερα τη συγκατάθεσή του. Το «αυτεξούσιο, δηλαδή η ελευθερία, δόθηκε από τον Θεό στον άνθρωπο ως πλασμένον κατ' εικόνα Θεού και αυτό αποτελεί το διακριτικό του γνώρισμα από τα ζώα και τη λοιπή υλική κτίση. Χωρίς την ελεύθερη συγκατάθεση του ανθρώπου, η σωτηρία της κτίσεως θα ήταν αποτέλεσμα εξαναγκασμού και δεν θα είχε καμμία αξία, γιατί θα προσέκρουε στην αγάπη του Θεού (η αγάπη πάντοτε σέβεται την ελευθερία)...».

Ο άνθρωπος λοιπόν ως η κορωνίδα και ο «βασιλεύς των επί γης», της όλης κτιστής δημιουργίας, κατεστάθη υπό του Θεού να είναι ο αγαθός, συνετός, «πιστός και φρόνιμος οικονόμος» (Λουκ. ΙΒ΄, 42), αλλά ταυτόχρονα και ο «μεσιτεύων», «Ιερεύς και λειτουργός» αυτής προκειμένου να την «αναφέρει» (προσφέρει) ευχαριστιακά στον άκτιστο δημιουργό Θεό και σε οντολογική αναφορά προς Αυτόν να σωθεί και να ζήσει, επειδή ακριβώς κανένα απολύτως από τα κτιστά όντα της δημιουργίας, δεν δημιουργήθηκε για να πεθάνει, να οδηγηθεί οντολογικώς στην απώλεια, αλλά σε «σωστική και λυτρωτική κοινωνία» με τον άκτιστο και επέκεινα πάσης φυσικής νομοτέλειας και αναγκαιότητας Θεό, να υπερβεί τα όρια, τον «οντολογικό φραγμό» της φθαρτότητας και του θανάτου, που είναι συνυφασμένα με την «κτιστότητα των όντων».

Στο κείμενο της «Εγκυκλίου» της Αγίας και Μεγάλης εν Κρήτη Συνόδου της Ορθόδοξης Εκκλησίας, το Συνοδικό Σώμα των Πατέρων αυτής απευθυνόμενο προς τον σύμπαντα κόσμο αναφέρει υπεύθυνα και με λόγο αληθείας ότι «Αι ρίζαι της οικολογικής κρίσεως είναι πνευματικά και ηθικά, ενδιάθετοι εις την καρδίαν εκάστου ανθρώπου. Αυτή η κρίσις επιδεινούται κατά τους τελευταίους αιώνες εξ αιτίας των ποικίλων διχασμών προκαλούμενων από ανθρώπινα πάθη, όπως η πλεονεξία, η απληστία, ο εγωισμός, η αρπακτική διάθεσις και από τας επιπτώσεις αυτών επί του πλανήτη, ως η κλιματική αλλαγή, η οποία πλέον απειλεί εις μέγαλον βαθμόν το φυσικόν περιβάλλον, τον κοινόν

ημών «οίκον». Η ρήξις της σχέσεως ανθρώπου και κτίσεως είναι διαστρέβλωσις της αυθεντικής χρήσεως της δημιουργίας του Θεού. Η αντιμετώπισις του οικολογικού προβλήματος επί τη βάσει των αρχών της χριστιανικής παραδόσεως απαιτεί όχι μόνον μετάνοιαν διά την αμαρτίαν της εκμεταλλεύσεως των φυσικών πόρων του πλανήτη, ήτοι ριζικήν αλλαγήν νοοτροπίας και συμπεριφοράς, αλλά και ασκητισμόν, ως αντίδοτον εις τον καταναλωτισμόν, εις την θεοποίησιν των αναγκών και εις την κτητικήν στάσιν. Προϋποθέτει επίσης και την μεγίστην ευθύνην ημών να παραδώσωμεν εις τας επερχομένας γενεάς βιώσιμον φυσικόν περιβάλλον και την χρήσιν αυτού κατά θείαν βούλησιν και ευλογίαν. Εις τα μυστήρια της Εκκλησίας καταφάσκει η δημιουργία και ο άνθρωπος ενδυναμώνεται διά να λειτουργή ως οικονόμος, φύλαξ και «ιερεύς» αυτής, προσάγων ταύτην δοξολογικώς τῷ Δημιουργῷ – «Τα Σα εκ των Σων, Σοι προσφέρομεν κατά πάντα και διά πάντα» - και καλλιεργών ευχαριστιακήν σχέσιν με την κτίσιν. Η Ορθόδοξος αυτή ευαγγελική και πατερική προσέγγισις στρέφει επίσης την προσοχήν μας εις τας κοινωνικάς διαστάσεις και τας τραγικάς επιπτώσεις της καταστροφής του φυσικού περιβάλλοντος».

Η Αγία και Μεγάλη Σύνοδος της Ορθοδόξου Εκκλησίας δεν μένει στην διάγνωση του προβλήματος και σε γενικόλογες διατυπώσεις, αλλά ανατρεπτικά προς το κυρίαρχο υλιστικό και καταναλωτικό πνεύμα της συγχρόνου παγκοσμιοποιημένης εποχής διατρανώνει την Ορθόδοξη πρότασιν για την υπέρβαση της ραγδαίως επιδεινουμένης οικολογικής κρίσεως αναφέροντας στην «Εγκύκλιον» αυτής προς τον σύμπαντα κόσμον τα εξής: «Εις μίαν παγκόσμιον κοινωνίαν, προσανατολισμένην εις το «έχειν» και τον ατομοκεντρισμόν, η Ορθόδοξη Καθολική Εκκλησία προβάλλει την αλήθειαν της εν Χριστώ και της κατά Χριστόν ζωής, την ελευθέρως σαρκουμένην εις την καθημερινήν ζωήν εκάστου ανθρώπου διά των έργων αυτού «έως εσπέρας» (ψαλμ. ργ', 23), διά των οποίων ούτος καθίσταται συνεργός του αιωνίου Πατρός – «Θεού εσμέν συνεργοί (Α' Κορ. Γ', 9) – και του Υιού Αυτού, «ο Πατήρ μου έως άρτι εργάζεται καγώ εργάζομαι» (Ιωαν. ε', 17). Η χάρις του Θεού αγιάζει διά του Αγίου Πνεύματος τα έργα των χειρών του συνεργούντος τῷ Θεῷ ανθρώπου, αναδεικνύοντας την εν αυτοίς κατάφασιν της ζωής και της ανθρωπίνης κοινωνίας. Εντός αυτού του πλαισίου τοποθετείται και η χριστιανική άσκησις, διαφέρουσα ριζικώς από κάθε δυϊστικόν ασκητισμόν, ο οποίος αποκόπτει τον άνθρωπον από την ζωήν και από τον συνάνθρωπον. Η χριστιανική άσκησις και η εγκράτεια, αι οποίαι συνδέουν τον άνθρωπον με την μυστηριακήν ζωήν της Εκκλησίας, δεν αφορούν μόνον εις τον μοναχικόν βίον, αλλά είναι χαρακτηριστικόν της εκκλησιαστικής ζωής, εις όλας τας εκφάνσεις αυτής, απτή μαρτυρία της παρουσίας του εσχατολογικου πνεύματος εις την ευλογημένην βιοτήν των πιστών».

Η εύλαλη φωνή της Ορθοδόξου Εκκλησίας διακηρύττει την ιερότητα όλης της υλικής δημιουργίας εντός της οποίας ο άνθρωπος δεν μπορεί και δεν πρέπει να κατέχει θέση «εγωιστου ιδιοκτητου», «κυριάρχου και δυναστου» αλλά ευσυνείδητου «λειτουργούντος οικονόμου», ο οποίος διαφυλάττει την «οικολογική παρακαταθήκη» του δημιουργου

Θεού του και την «αναφέρει», την «επαναπροσφέρει», στον «ποιητή των όλων», γενόμενος «συνεργός» στο έργο της σωτηρίας της όλης κτιστής δημιουργίας.

Όλες οι λύσεις αποδεικνύονται ανεπαρκείς και εφήμερες, όταν περιορίζονται μόνο σε πολιτικές διακηρύξεις και διεθνείς συμφωνίες, σε τεχνοκρατικές μελέτες και προτεινόμενα αντίμετρα ανάπτυξης ή σε εφαρμογή αυστηρών νομικών πλαισίων ως τιμωρία για τους δυνάστες και ολετήρες του φυσικού περιβάλλοντος. Το προτεινόμενο από την Εκκλησία και τη θεολογία «Οικολογικό ήθος» στο πλαίσιο της «οικολογικής μετάνοιας και μεταστροφής» μπορεί να συμβάλει στην πνευματική αλλαγή νοοτροπίας και στάσεως ζωής του κατακυριευμένου από τον «υλιστικό ψευδοευδαιμονισμό», συγχρόνου ορθολογιστή και αδηφάγου ανθρώπου, ο οποίος δεν «οικολογεί θεολογικώς» αλλά «οικοκτονεί καταναλωτικώς».

Στο πλαίσιο αυτό δημοσιεύουμε ορισμένα σημεία από ένα βαθύτατα θεολογικό κείμενο του Πατριαρχικού Μητροπολίτου Περγάμου, Καθηγητού Πανεπιστημίου και Ακαδημαϊκού κ. Ιωάννου Ζηζιούλα, υπό τον τίτλο: «Η Ορθοδοξία και το πρόβλημα της προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος», το οποίο δημοσιεύθηκε στον τόμο των πρακτικών του Διατμηματικού Συμποσίου: «Ορθοδοξία και φυσικό περιβάλλον» (Α.Π.Θ, 2007).

Γράφει λοιπόν ο Μητροπολίτης Περγάμου Ιωάννης: «... Μέσα στη γενική αυτή βραδύτητα, με την οποία συνειδητοποιείται στις μέρες μας η σοβαρότητα του προβλήματος της προστασίας της φύσεως, κινείται και η χριστιανική Εκκλησία. Είναι δυστυχώς πολλοί εκείνοι που διερωτώνται γιατί να ασχολούμεθα οι Χριστιανοί με το λεγόμενο «Οικολογικό Πρόβλημα». Οι κατηγορίες των Χριστιανών που σκέπτονται κατ' αυτόν τον τρόπο είναι κυρίως δύο. Είναι πρώτα εκείνοι που πιστεύουν ότι σκοπός της Εκκλησίας του Χριστού είναι η σωτηρία των ψυχών και μόνον: Κάθε τι το υλικό είναι γι' αυτούς δευτερεύον, αν όχι εμπόδιο για τη σωτηρία της ψυχής. Για τους χριστιανούς αυτούς ο υλικός κόσμος είναι προσωρινός και προορισμένος να αντικατασταθεί στη βασιλεία του Θεού με ένα κόσμο άυλο ή πνευματικό.

Η δεύτερη κατηγορία των Χριστιανών που αδιαφορούν για το οικολογικό πρόβλημα είναι εκείνοι που πιστεύουν ότι το πρόβλημα στη φύση του είναι πολιτικό, επιστημονικό και τεχνοκρατικό. Τι δουλειά έχουν η Εκκλησία και η Θεολογία με το θέμα αυτό; Ας το αντιμετωπίσουν οι πολιτικοί και οι επιστήμονες. Η Εκκλησία και η θεολογία έχουν άλλου είδους έργο να επιτελέσουν...

Είναι, λοιπόν, ανάγκη να δούμε οι Ορθόδοξοι, και όλοι οι Χριστιανοί τους λόγους για τους οποίους η πραγματική εφιαλτική σοβαρότητα του προβλήματος αφορά και σε μας, στη μαρτυρία και την αποστολή μας. Είναι ιδιαίτερα για μας τους Ορθόδοξους επιβεβλημένο να πάρουμε στα σοβαρά το πρόβλημα αυτό και να το εντάξουμε στις πιο επείγουσες προτεραιότητές μας. Είναι ανάγκη να καταλάβουμε ότι, αν δεν κάνουμε κάτι τέτοιο, γινόμαστε υπόλογοι έναντι του Θεού για την πιο ασυγχώρητη ολιγωρία και αμαρτία....

Ο Μητροπολίτης Περγάμου κ. Ιωάννης εντοπίζοντας τα αίτια που προκαλούν το λεγόμενο «οικολογικό πρόβλημα», αναφέρει μεταξύ άλλων και τα εξής: «... η ατομοκρατική θεώρηση του ανθρώπου και των όντων γενικά. Το πρόβλημα αυτό... έχει σχέση με την τάση του ανθρώπου να κατατεμαχίζει τον κόσμο, να τον αναλύει πρώτα, ώστε να μπορεί στη συνέχεια με το λογικό του να τον συνθέτει σε χρήσιμες και αποδοτικές ή παραγωγικές ενότητες. Έτσι αντί να βλέπει ο άνθρωπος τόσο τον εαυτό του όσο και κάθε ον σε σχέση οργανική με τα άλλα όντα, τα βλέπει όλα σαν άτομα, περιλαμβανομένου και του εαυτού του. Αποτέλεσμα αυτής της στάσεως είναι ο μύθος ότι μπορεί ένας συγκεκριμένος άνθρωπος να αποτελέσει κέντρο υπάρξεως, να στραφεί δηλαδή όλος ο κόσμος γύρω από τον άξονα του ατόμου του, και να αποτελέσει τον υπηρέτη του. Αντί να βρίσκει την ταυτότητα των άλλων όντων σε σχέση με τον εαυτό του.

Στη θεολογική γλώσσα αυτό λέγεται «πτώση του ανθρώπου» σε «θεό» της δημιουργίας. Ο άνθρωπος έτσι κατατεμαχίζει την κτίση, αλλά και την ίδια του τη φύση. Ο Αδάμ από έννοια περιληπτική, γίνεται διασπαστική, και έτσι γεννιέται η αμαρτία και ο θάνατος, που δεν είναι τίποτε άλλο από τη διάσπαση του κόσμου και της ίδιας της ανθρωπότητας σε χωριστά όντα.

Αυτή η αντίληψη του ανθρώπου ως ατόμου δημιουργεί προβλήματα στη συνύπαρξή του με τους άλλους ανθρώπους στο κοινωνικό επίπεδο της σχέσεως του ανθρώπου με το φυσικό του περιβάλλον. Κάθε άνθρωπος βλέπει τον εαυτό του σαν κέντρο του σύμπαντος, και για να υποτάξει το φυσικό περιβάλλον του προς σκοπούς και τις επιθυμίες του, το κατατεμαχίζει και αυτό σε άτομα. Ύστερα, για να είναι αποδοτικότερος αυτός ο κατατεμαχισμός, το συνθέτει με τη βοήθεια των νόμων της λογικής του, και έτσι στο μεν κοινωνικό επίπεδο εμφανίζεται ο κολλεκτιβισμός, στο δε οικολογικό επίπεδο η τεχνοκρατική τεχνολογία. Η ατομοκρατία, συνεπώς, βρίσκεται στη ρίζα του οικολογικού προβλήματος.

Συναφές πνευματικό και ηθικό πρόβλημα, συνδεδεμένο με την ατομοκρατία, είναι η ευδαιμονιστική αντίληψη της ζωής. Η αναζήτηση της ατομικής ευτυχίας γίνεται «ατομικό δικαίωμα» (βλ. Αμερικάνικο Σύνταγμα, εμπνευσμένο από τα ιδεώδη του Διαφωτισμού). Τούτο σημαίνει ότι ο άνθρωπος, ο κάθε άνθρωπος, έχει δικαίωμα να χρησιμοποιεί τον υλικό κόσμο, προκειμένου να επιτύχει την ατομική ή ομαδική του ευδαιμονία, πράγμα που δημιουργεί στο κοινωνικό επίπεδο ένα ανταγωνισμό διεκδικήσεων, παροχών και απολαύσεων, με πλήρη παραθεώρηση των συνεπειών που θα έχουν οι ατομικές ή ομαδικές αυτές διεκδικήσεις για το φυσικό περιβάλλον. Το οικολογικό πρόβλημα γίνεται έτσι θέμα ήθους και νοοτροπίας, ζήτημα πνευματικής στάσεως απέναντι του κόσμου. Ο ευδαιμονισμός των σύγχρονων ανθρώπων τροφοδοτεί την οικολογική κρίση.

Όλα αυτά και πολλά άλλα τα οποία θα μπορούσε κανείς να προσθέσει, σημαίνουν ότι το οικολογικό πρόβλημα έχει βαθύτατες πνευματικές διαστάσεις και δεν μπορεί να λυθεί χωρίς μια ριζική «μετάνοια του ανθρώπου», δηλαδή χωρίς μια αναθεώρηση της

όλης σχέσεώς του με τον υλικό κόσμο. Η χριστιανική θεολογία, η οποία, όπως είδαμε, έχει μεγάλο μερίδιο ευθύνης για την εμφάνιση του οικολογικού προβλήματος, πρέπει να συντελέσει στη δημιουργία μιας νέας στάσεως του ανθρώπου προς την υλική κτίση, να της δώσει την αξία που της ανήκει και να θέσει τον άνθρωπο σε σωστή σχέση μαζί της...

Ο κόσμος αυτός είχε μια αρχή, με την απόλυτη έννοια του «ην ποτέ ότε ουκ ην», και συνεπώς απειλείται με αφανισμό, αφού στη φύση του δεν είναι αιώνιος. Τη θέση αυτή εκφράζει το χριστιανικό δόγμα της δημιουργίας του κόσμου από το μηδέν στην απόλυτη οντολογική έννοια του όρου. Στην περίπτωση αυτή, για να επιβιώσει ο κόσμος δεν μπορεί να ανατρέξει σε δυνάμεις που βρίσκονται μέσα στην ίδια του τη φύση, αφού από τη φύση του είναι θνητός και όχι αιώνιος, αλλά εξαρτάται από τη βούληση Εκείνου που τον έφερε στην ύπαρξη. Για να ζήσει συνεπώς, ο κόσμος θα πρέπει να βρίσκεται σε διαρκή κοινωνία με το δημιουργό του. Κάθε διακοπή της κοινωνίας αυτής σημαίνει τον αφανισμό του κόσμου, αν όχι αυτομάτως, πάντως τελικώς. Αυτή είναι η θέση της πατερικής διδασκαλίας για τη δημιουργία του κόσμου.

Στη διδασκαλία αυτή υπονοούνται τα εξής: (α) ότι ο κόσμος δεν μπορεί να επιβιώσει αναγκαστικά, δηλαδή με τη βοήθεια νόμων που ενυπάρχουν στη φύση του έστω και αν θεωρηθή ότι αυτούς τους νόμους τους έθεσε μέσα στον κόσμο ο ίδιος ο Δημιουργός, διότι κάτι τέτοιο θα σήμαινε ότι ο Θεός δημιουργώντας τον κόσμο δημιούργησε κάτι από τη φύση του αιώνιου και κατ' ανάγκην είναι, συνεπώς, υπόθεση όχι ανάγκης, αλλά ελευθερίας, πράγμα που θα δούμε σε λίγο τι σημαίνει. (β) ότι ο Θεός που ελεύθερα με τη βούλησή Του έφερε στην ύπαρξη τον κόσμο, αφού θέλησε να υπάρξει ο κόσμος, δεν μπορεί παρά να θέλει πάντοτε την ύπαρξή του, διότι δεν προσιδιάζει σε έναν αιώνιο Θεό η ανατροπή της αρχικής βουλήσεώς Του (αμεταμέλητα τα χαρίσματα του Θεού). Έχουμε έτσι μια κάπως περίπλοκη εικόνα, που συνιστά τη θέση της Εκκλησίας μπροστά στη φύση και τη μοίρα του υλικού κόσμου. Από τη μια μεριά ο κόσμος αυτός ως αποτέλεσμα της βουλήσεως και όχι της φύσεως του Θεού είναι στη φύση του θνητός και υπόκειται στον αφανισμό, και από την άλλη μεριά ακριβώς επειδή προέρχεται από τη βούληση του Θεού είναι προορισμένος να υπάρξει πλην όμως όχι λόγω δυνάμεων που κρύβει μέσα του, αλλά λόγω μιας ελεύθερης σχέσεως και κοινωνίας του με το Θεό. Στο σημείο αυτό εμφανίζεται η τεράστια σημασία του ανθρώπου...

Τα βιβλικά δεδομένα που έχουμε στη διάθεσή μας, και που αποτέλεσαν τη βάση για την πατερική αντίληψη του ανθρώπου είναι ότι ο άνθρωπος πλάστηκε στο τέλος, αφού δημιουργήθηκε ολόκληρος ο άλλος κόσμος, και πλάστηκε με υλικό από την υλική δημιουργία. Και το άλλο είναι ότι ο Θεός έκτισε τον άνθρωπο «κατ' εικόνα και ομοίωσή» Του. Τα δύο αυτά στοιχεία οδήγησαν τους Πατέρες της Εκκλησίας στην αντίληψη ότι ο άνθρωπος αποτελεί κρίκο μεταξύ του Θεού και του υλικού κόσμου, ενσωματώνοντας ως είδος «μικρόκοσμου» ολόκληρη την υλική δημιουργία, τον «μαρκόκοσμο», και συνδέοντάς την με τον Θεό. Θα μπορούσαμε, συνεπώς, να πούμε ότι ο άνθρωπος πλάστηκε για να ενώσει στο πρόσωπό του τον υλικό κόσμο με το Θεό και να τον κάνει έτσι να ζήσει

αιώνια. Αυτός είναι ο προορισμός του ανθρώπου, ο οποίος τον καθιστά πιο σημαντικό και υπό τους αγγέλους, αφού αυτοί δεν μετέχουν στην υλική κτίση...

Έτσι συνδυάζοντας το «λογικό», το «κυριαρχικό» και το «αυτεξούσιο»- στοιχεία που κατά την Πατερική παράδοση αποτελούν το «κατ' εικόνα»- ο άνθρωπος οδηγείται στη δημιουργικότητα, η οποία είναι ίσως η πεμπτουσία του «κατ' εικόνα». Ο άνθρωπος, συνεπώς, ως εικόνα του Θεού, παίρνει στα χέρια του τον υλικό κόσμο, το φυσικό του περιβάλλον, όχι για να το αφήσει όπως είναι, αλλά για να το μεταμορφώσει «εις είδος και κάλλος» και να του θέσει την προσωπική του σφραγίδα. Ακριβώς αυτή η ικανότητα του ανθρώπου είναι το δέκοτο μαχαίρι στο θέμα της οικολογίας, αφού με την ικανότητα αυτή ο άνθρωπος μπορεί να μεταπλάσει το φυσικό περιβάλλον για να το χρησιμοποιήσει για τον εαυτό του, ή να το μεταπλάσει, για να το φέρει σε κοινωνία με το Θεό. Στην πρώτη περίπτωση περιορίζει τη φύση στα όρια της φθοράς, ενώ στη δεύτερη την απελευθερώνει από αυτά και γίνεται «ιερεύς» της αναφέροντάς την στο Θεό και σωτήρα της, δίνοντας αιώνιο νόημα σε πράγματα φθαρτά και πεπερασμένα...

Το να θέσει κανείς ηθικούς κανόνες που να διδάσκονται στα σχολεία είναι χρήσιμο. Αλλά οι άνθρωποι δεν υπακούουν στους ηθικούς κανόνες χωρίς κάποιο εσωτερικό κίνητρο και χωρίς την ελεύθερη συγκατάθεσή τους. Η ηθική λύση, για να εφαρμοσθεί, προϋποθέτει εσωτερική μεταμόρφωση, ώστε να γίνεται αποδεκτή ελεύθερα από τους ανθρώπους.

Έτσι η επιτυχής αντιμετώπιση του οικολογικού προβλήματος θα παραμένει σε κάθε περίπτωση υπόθεση ήθους και όχι ηθικής, νοοτροπίας και στάσεως απέναντι στον κόσμο και στο Θεό και όχι κανόνων δικαίου. Ίσως για κανένα άλλο θέμα η σημασία της Εκκλησίας να μην είναι τόσο καίρια όσο για το οικολογικό πρόβλημα. Μέσα στην Εκκλησία ο άνθρωπος εθίζεται από τη νηπιακή του ακόμα ηλικία στο να παίρνει μια ωρισμένη θέση έναντι του περιβάλλοντός του, του φυσικού και του κοινωνικού. Εκεί θα μάθη να σέβεται και να τιμά την ύλη, κατά τη φράση του Αγίου Ιωάννου του Δαμασκηνού, ως οργανικό στοιχείο της σχέσεώς του με το Θεό. Μια Εκκλησία που έχει εξοβελίσει την ύλη από την λατρεία- ή τα νήπια από τη λατρεία, γιατί ενοχλούν την «πνευματικότητα» των μεγάλων- δεν μπορεί να περιμένει ανθρώπους που θέτουν το φυσικό περιβάλλον σε ίση μοίρα και σπουδαιότητα με το ίδιο το πρόσωπό τους. Η Εκκλησία πρέπει να είναι σωστή σε όλα αυτά, για να γίνει χώρος εθισμού των ανθρώπων σε ένα νέο ήθος. Ας προσέξει η Ορθόδοξη Εκκλησία το σημείο αυτό, γιατί πολύ το έχει παραμελήσει για χάρη μιας δήθεν πιο πνευματικής ή ηθικής θρησκευτικότητας».